

MARIE SOBOTKOVÁ – JIŘÍ FIALA

**Z KORESPONDENCE JOSEFA DOBROVSKÉHO
V LETECH 1778–1827****FROM THE CORRESPONDENCE OF JOSEF DOBROVSKÝ
IN THE PERIOD 1778–1827****Abstrakt**

V souvislosti s pokroky v poštovníctví se v období osvícenství rozrostly korespondenční styky mezi tehdejšími učenici. V obsáhlé korespondenci zakladatele slavistiky Josefa Dobrovského tvoří významnou součást vzájemná korespondence Dobrovského s jeho předchůdcem V. F. Durychem, polskými filology a historiky J. S. Bandtkem, S. B. Lindem a se slovenským historikem a filologem J. Ribayem. V Dobrovského listech uvedeným osobnostem nalézáme také cenné informace o průběhu badatelské cesty J. Dobrovského do Německa, Dánska, Švédska, Finska, Ruska a Polska, uskutečněné v letech 1794–1795, jež doplňují tištěnou relaci o této cestě, vydanou pod titulem *Literarische Nachrichten von einer [...] Reise nach Schweden und Rusland* roku 1796.

Abstract

Considering the material progress of the postal services in the period of the Enlightenment, the correspondence between scholars of that period has substantially increased. In the extensive correspondence of Josef Dobrovský, the founder of Slavonic studies, an important part is formed by mutual correspondence of Dobrovský with his predecessor V. F. Durych, Polish philologists and historians J. S. Bandtke and S. B. Linde, and a Slovak philologist and historian J. Ribay. In Dobrovský's letters to the above-mentioned persons, we can find valuable information about his study trip to Germany, Denmark, Sweden, Finland, Russia and Poland accomplished in the period 1794–1795, which complements his printed report on this study trip called *Literarische Nachrichten von einer [...] Reise nach Schweden und Rusland* issued in 1796.

Klíčová slova

Josef Dobrovský ■ korespondence ■ slavisté ■ Polsko ■ Slovensko

Keywords

Josef Dobrovský ■ correspondence ■ slavists ■ Poland ■ Slovakia

V minulosti kulturních vztahů česko-polských a polsko-českých, ale také česko-slovenských a polsko-slovenských patří k nejpozoruhodnějším obdobím od konce 18. století do poloviny následujícího století. Přední místo mezi osobnostmi, které tehdy sehrály významnou roli ve vy-

tváření mezislovanských kulturních a vědeckých vztahů, zaujímá Josef Dobrovský (1753–1829). Tento zakladatel srovnávacích slovanských studií a propagátor slovanské sounáležitosti byl považován za „otce“ či „prvního patriarchy“ slavistiky¹ zvláště pro svůj vědecký popis nejstaršího slovanského spisovného jazyka – staroslověnštiny, prvního kulturního jazyka Slovanů. Dobrovského celoživotní vytrvalá cesta za odhalováním vědecké pravdy (požadavek vědeckých důkazů a nestranné vědecké analýzy pramenného materiálu, vyjádřených jeho známou zásadou „ad fontes“) prokazuje jeho vysoce mravní postoje, nepřipouštějící nedůslednost a kompromisy.²

Tehdejší slavisté využívali několik způsobů, jak slavistický vědecký svět informovat o studiu historie národního jazyka, literárních památek, národních dějin jako součásti dějin Slovanstva, o vzniku lexikografických publikací atd. Nejoblíbenější byl zřejmě přenos vědecko-badatelských informací prostřednictvím vzájemné výměny publikací: poštovní zásilky putovaly vcelku spolehlivě mezi jednotlivými badateli napříč Evropou 2. poloviny 18. století a počátku 19. století, třebaže máme i doklady o nedoručené, ztracené korespondenci ať už listovní, nebo balíkové se zasílanými publikacemi. Na nespolehlivost při doručování zásilek slovanských časopisů a knih si stěžuje např. J. S. Bandtke.³ Také při osobních setká-

¹ „Patriarcha a archimagister slovanské literatury“ – tak označil J. S. Bandtke J. Dobrovského v dopise z 5. 11. 1814. Srov. Szyjkowski, M.: *Polská účast v českém národním obrození, sv. 1*, Praha 1931, s. 21; týž: *Józefa Dobrowsky'ego związki z Polską w zakresie zagadnień historyczno-piśmienniczych*. Praha 1929.

² Srov. Sobotková, M.: *Polská účast v českém literárním vývoji, 70. a 80. léta 18. století*. In: *Studie z české a polské literatury. Pět století v historii česko-polských literárních souvislostí*. Olomouc 2002, s. 76–89.

³ Rakouské poštovní síť po svém postátnění (1743) prošly během dalšího vývoje, zvláště na počátku 19. století, zásluhou hospodářského rozmachu vlnou modernizace: postupně se zkvalitnily silnice, které umožňovaly rychlejší doručování zásilek a také osob, zvýšila se i hustota poštovních tras a počet poštovních stanic. Poštovní centra Praha a Vídeň, v polském prostředí do r. 1795 Varšava, s celkovou délkou poštovní sítě okolo 750 mil, zajišťovaly stále kvalitnější služby jak při přepravě listovních zásilek všeho druhu, tak také osob. Viz *Z historie pošty v českých zemích* [online], [cit. 5. 12. 2012], dostupné z WWW: <http://www.ceskaposta.cz/cz/muzeum/z-historie-posty-v-ceskych-zemich-id7106/>; *poczta-polska.pl* [online], cit.: 5. 12. 2011], http://www.poczta-polska.pl/O_Firnie/Historia/Okresstaniawski.html. Viz dále *Korespondence Josefa Dobrovského. Díl II. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Jiřího Samuela Bandtkeho z let 1810–1827* [online]. K vydání upravil Vladimír Andrejevič Francev Praha 1906, s. XVI. [cit. 5. 12. 2012], dostupné z WWW: <http://www.paleografie.org/UK/index.php?target=gallery336&mid=650>. Dále citováno jako Francev, V. A., op. cit.

ních bylo obvyklé vzít s sebou slovníky a odborné publikace, vzájemně si je vyměnit a následně je recenzovat. Tehdejší slavisty spojoval společný cíl: věnovat svému národnímu jazyku a jeho písemné kultuře, ale také historii soustředěnou vědeckou pozornost.⁴ Další možností byla prezentace vědeckých výsledků obvykle dlouhodobé odborné práce na stránkách vědeckých časopisů. V českém prostředí to např. byl vědecký časopis vydávaný mezi léty 1785–1789 pod titulem *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen...* (tzv. 1. řada), poté editovaný v letech 1790–1798 pod titulem *Abhandlungen der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften...* (tzv. 2. řada), později jako *Neuere Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft...* (tzv. 3. řada) atd. Jak vyplývá ze vzájemné korespondence, všichni evropští slavisté tato vědecká periodika znali. Častými zmínkami to potvrzují i polští adresáti listů J. Dobrovského, kteří z nich čerpají informace o výsledcích práce svých kolegů, ale mnohdy také uvádějí, že si pro nízký počet vydaných exemplářů nemohou jejich nové ročníky zakoupit. Polští slavisté, jak potvrzuje jejich korespondence, si stěžovali, že zvláště Dobrovského práce byly rychle vyprodány, a proto byly pro ně hůře dostupné. Současně se však od nich i dovídáme, že při přímém nákupu nedostatkové odborné literatury Praze ušetří značné částky. Bývalo ovšem také zvykem, že velmi často vědecké společnosti podle svých možností distribuovaly potřebné publikace svým zahraničním členům.⁵

Záslužnou činnost v té době vykazují i *Císařské královské vlastenské noviny* (ročník 1792), na jejichž stránkách nalezneme příspěvky předních osobností slovanského světa.⁶

Významné místo v získávání nových vědeckých informací měly a diskuse o nich umožňovaly vědecké společnosti, a to nejen v rámci národního, domácího okruhu učenců, v našem případě slavistů, ale na širší bázi, neboť tyto společnosti jako výraz uznání nabízely členství i zahraničním vědcům. Pro dobové zkoumání je příznačné, že spojovalo studium národního jazyka s jeho historií v kontextu slovanských jazyků, ale také se

4 Dobrovský nadšeně schválil návrh vytvořit společný spolek slovanských historiků, přičemž zdůraznil, že Slované si musejí své národní historie pěstovat. Viz Szyjkowski, M.: op. cit., s. 20.

5 Např. Jan Paweł Woronicz sděluje, že za svého pobytu v Praze získal 10 českých knih od Josefa Dobrovského. Cit. podle Francev, V. A., op. cit. s. XVI.

6 *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. I A–G*. Praha 1985, s. 25. Srov. tamtéž, heslo Josef Dobrovský, s. 562. Dále viz *Císařské královské vlastenské noviny* [online], [cit 5. 12. 2011], dostupné z WWW: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowVolume.do?it=0&id=3571>.

věnovalo studiu národních literárních památek, národní historie a osvěty, ale i vývoji knihtisku atd.

Spolupráce Josefa Dobrovského s polskými slavisty nezřídka spočívala v tom, že jim umožnil publikovat výsledky jejich výzkumů ve svých slavistických časopisech; tak se například Jerzy Samuel Bandtke (1768–1835) stal spolupracovníkem jeho *Slavína*. Recipročně Bandtke slíbil Dobrovskému, že mu bude sbírat v Krakově, kam v září 1811 přesídlil, bohemika a zprostředkovávat mu informace o tamní polské a české literatuře, naopak Dobrovský pro něho sledoval v Praze polonika. Ve Varšavě obdobně působil jako prostředník mezi Dobrovským a vědeckou společností *Towarzystwo Przyjaciół Nauk* Samuel Bogumil Linde (1771–1847) Linde se setkal v r. 1796 s Dobrovským ve Vídni, což také přispělo k utužení spolupráce mezi českými a polskými slavisty.⁷

V životě osvícenských učenců patřily akademické (univerzitní) peregrinace, cesty za novými poznatky, k velmi oblíbeným vědeckým aktivitám a Josef Dobrovský nebyl v tom ohledu výjimkou. Soukromý učenec, který se nikdy nestal univerzitním profesorem, byl nadšeným a neúnavným cestovatelem za bohemiky a staroslověnskými texty, slovanskými starožitnostmi atp. Během svého života Dobrovský procestoval značnou část Evropy, ale z hlediska našeho zájmu je nejvýznamnější jeho cesta uskutečněná v letech 1792–1793, o níž podal německy psané *Literární zprávy o cestě do Švédska a Ruska* (1796).⁸ Součástí těchto cest byla též osobní setkání s domácími badateli, která zpravidla navazovala na dlouholetou písemnou výměnu vědeckých názorů. O plánovaných osobních setkáních a jejich významu pro další vědeckou spolupráci se účastníci písemné komunikace nezřídka zmiňují, pokud však k takovým setkáním došlo, obvykle je nekomentují, takže dnes víme, že se sice uskutečnila, ale o jejich výsledcích máme jen kusé zprávy.

Vzájemná korespondence se stala nejučinnějším způsobem, jak zajistit vcelku pravidelnou a většinou dlouhodobou dvoustrannou výměnu vědeckých výsledků, které tvořily jádro dopisů, v nichž se jen ojediněle

⁷ Viz k tomu zejm. Wollman, F.: *Josef Dobrovský a jazykově literární obrození u Slovanů. (K dvoustému výročí narození slovanského patriarchy.)* Sborník prací FF BU, řada D, 3, 1955, č. 1, s. 5–36; Krbec, M. – Laiske, M.: *Josef Dobrovský 2, Příspěvek k soupisu hlavní literatury o jeho díle a životě*, SPPF UP v Olomouci, Olomouc 1968; též: *Josef Dobrovský 1. Bibliographie der Veröffentlichungen von Josef Dobrovský*, Praha 1970.

⁸ Dobrovský, J.: *Literarische Nachrichten von einer [...] Reise nach Schweden und Rusland*, Prag 1796. Viz *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. I A–G*, Praha 1985, s. 565.

objevují informace soukromého či polosoukromého rázu. Korespondence tedy nahrazovala skutečný rozhovor, živý dialog, diskusi, tj. tak potřebnou výměnu názorů; mnohdy vyjadřuje i ostrý nesouhlas a kritiku názorů druhé strany. Je i po letech svědectvím o soudech a postojích osobností slavistického světa přelomu 18. a 19. století. Texty dopisů jsou významnou součástí badatelského díla zúčastněných, přičemž mnohé spory, problémy a osobní animozity jsou dávno zapomenuty.⁹ Zkoumaná korespondence přes směřování k dialogu – potenciální dialogičnosti (s otázkami vyžadujícími vysvětlení pasáží, jimž adresát ne zcela porozuměl, a autorovou odpovědí obvykle v příštím dopise, se společným hledáním alternativních řešení atd.) převážně obsahuje texty vykazujícími typické znaky odborného monologu, přednášky, odborného pojednání.¹⁰

Účastníci vědeckých dialogů, diskusí a polemik řešili své vlastní národní jazykové, kulturní a historické problémy, avšak neztráceli ze zřetele slavistický kontext, tj. mezislovanské souvislosti. V případě dosud nevyřešených problémů využívali možnosti konzultovat je se svým respektovaným duchovním otcem Josefem Dobrovským, který byl pro ně zárukou nejvyšších vědeckých kompetencí a jehož názory byly zpravidla bez výhrad většinou z nich přijímány.

9 Korespondence je „žánr primárně určený k písemné komunikaci mezi pisatelem a adresátem“, viz Mocná, D., Peterka, J. a kol.: *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha – Litomyšl 2004, s. 349, dále k problematice tamtéž 349–360. – Učenecká korespondence jako dvoustranná výměna informací, jejíž konkretizací je list s ustálenou formou a elastickým obsahem je příkladem, jak ve své době optimálně sblížit oba účastníky komunikace autora/pisatele dopisu a adresáta, percipienta textu dopisu v čase a prostoru. Srov. *Słownik rodzajów i gatunków literackich*, pod. red. G. Gajdy i S. Tynieckiej-Makowskiej; zde se na s. 385 uvádí: „List jako struktura komunikacyjna sytuuje się ponad rodzajowymi podziałami. [...] W definicji specyficznego komunikatu, jakim jest list, zawiera się nie tylko dystans przestrzenny, ale i czasowy, informacyjny, ekspresywny, emocjonalny, które łącznie wpływają na rozbudowywanie przekazu.“ V listech je „zawsze wpisane [...] oczekiwanie na odpowiedź.“

10 Viz *Paleografie.org* [online], [cit. 5. 12. 2011], dostupné z WWW: <http://www.paleografie.org/UK/index.php?target=gallery336&mid=650>. – Viz dále Skwarczyńska, S.: *Teorie listu*, Lwów 1937, in: *Textualia.Palimpsesty* [online], [cit. 5. 12. 2011], dostupné z WWW: <http://www.tekstualia.pl/index.php?DZIAL=teksty&ID=46>. Skwarczyńska zde také upozorňuje na oscilování listu/dopisu mezi dialogem a monologem. Autorka také akcentuje touhu člověka osvětlení po přátelství a trvalých kontaktech, které mohla naplnit dvoustranná korespondence názorově blízkých lidí, jak to je v našem případě: „Kult przyjaźni w XVIII w. urabiał psychikę w ten sposób, że ludziom jako jedyna deska ratunku w rozstaniu, pozostawał list.“

Na druhé straně byl i Dobrovský ochoten někdy připustit, že cizí názor je objektivnější nežli jeho vlastní, jak to bylo např. v případě, kdy posoudil Długoszovu kroniku jako historicky nespolehlivou pro její nadměrnou fantastičnost, neboť starý text z 15. století podrobil hodnocení prizmatem vědeckých kategorií osvícenské doby. Na tento chybný postup Dobrovského upozornil Bandtke v dopise z r. 1811. Výsledkem byla Dobrovského dočasná smířlivá reakce, když připustil, že je mu vlastně Długosz bližší než někteří noví kompilátoři. Později však trval na požadavku vědeckého, kritického vydání Kadhubkovy kroniky (jejího autora považuje za „mluvku“) a v dalších případech správně odmítá romantizující interpretace výkladu polských dějin i snahu považovat tuto kroniku za reprezentativní polský historický pramen. Dobrovský proto naopak vítá kritický pohled Bandtkeho v publikaci *Dzieje narodu polskiego* (z r. 1825), neboť autor usiluje nepřikrášlovat národní dějiny smyšlenkami a „bajkami“. Na tomto místě je však třeba připomenout, jaký vztah ke svému původu měl sám Dobrovský: M. Szykowski dokládá, že v návrhu oprav v příštím vydání výše uvedené Bandtkeho práce se Dobrovský k tomuto tématu vyslovil konstatováním z ledna r. 1825: „Mein Vater war ein Böhme, meine Mutter eine Böhmin.“¹¹

Bandtkeho a Dobrovského spojoval zájem o vědecké, kritické studium národního jazyka, historie a kultury. Vědecká pravda byla pro ně nejvyšší hodnotou. Metoda vědeckého bádání, nutnost racionálního přístupu k vědeckému výzkumu za všech okolností, to byla témata jejich vzájemné korespondence, která trvala s malými přestávkami od r. 1810 do r. 1827. S Bandtkem si Dobrovský vyměnil celkem 63 listů, první v květnu 1810, poslední v září 1827. Oba si vzájemné korespondence vážili, avšak Bandtke Dobrovského dopisy uchoval pečlivěji než jeho protějšek, protože některé listy Bandtkeho v Dobrovského pozůstalosti zřejmě chybí.¹²

Jak jsme již uvedli, Bandtke působil od r. 1811 v Krakově, a proto měl nejlepší podmínky k zpracování dějin tamního knihtisku. Výsledkem jeho badatelského úsilí byla jeho *Historie krakovských tiskáren* (1815),¹³ které si Dobrovský, jak potvrzuje jeho korespondence, velmi cenil. Přestože

¹¹ Viz Francev, V. A.: op. cit., s. 163.

¹² Viz tamtéž. – O vzájemné korespondenci Dobrovského a Bandtkeho píše rovněž Szykowski, M.: *Polská účast v českém národním obrození, sv. 1*, Praha 1931, s. 18.

¹³ Bandke, J. S.: *Historia drukarń krakowskich od zaprowadzenia druków do tego Miasta do czasów naszych* [online], Kraków 1815 [cit. 5. 12. 2011], dostupné z WWW: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/docmetadata?id=10158&from=publication>

Bandtke neopomine při každé vhodné příležitosti vyjádřit svou úctu a obdiv k patriarchovi slavistiky, je Dobrovskému ve vědeckých diskusích partnerem; oba filology pak spojují obdobné kritické názory jak v rovině jazykovědné, např. při uplatňování etymologických kritérií v diachronním jazykovědném plánu studia, tak v kulturní (osvětové) a historické oblasti. Bandtke své osobní i vědecké sympatie vůči Dobrovskému vyjádřil jednoznačně, když mu v jednom z dopisů sdělil: „[...] co mě na Vás přitahuje, je naše stejné mínění o mnoha věcech.“¹⁴ Také Dobrovský potvrdil své sympatie k Bandtkemu, když mu do památníku jako výraz přátelství napsal: „Přátelství jest sladký svazek přítomných a vzdálených.“¹⁵ Bandtke se také zasloužil o to, že byl Dobrovský zvolen v r. 1816 čestným členem Krakovské učené společnosti.¹⁶

Oba slavisté zřejmě pocítovali v řadě okruhů vědecké práce spřízněnost, Dobrovský ji vyjádřil v hodnocení Bandtkeových etymologických výkladů, které považoval za zdařilejší než interpretace v Lindeho *Slovníku polského jazyka*, jenž vznikl podle Dobrovského zbytečně dlouho a v němž se Linde s oblibou pouštěl často do etymologických výkladů, k nimž se Dobrovský vyjadřoval velmi kriticky.¹⁷ Také Juraj Ribay měl závažné námitky hlavně proti českým a slovenským pasážím tohoto *Slovníku*.¹⁸

Již v r. 1807 Linde poslal *Královské české společnosti nauk* první část I. svazku svého *Slovníku polského jazyka* (*Słownik języka polskiego*), jenž se setkal s jejím nanejvýš příznivým hodnocením; Dobrovský sám ocenil zvláště autorovu *Předmluvu*. Přes mnohé kritické výtky vůči *Slovníku polského jazyka* Dobrovského korespondence se Samuelem Bogumiilem Lindem (1771–1847)¹⁹ trvala v letech 1808–1823 a přinesla velmi živou spolupráci. Linde se stal členem KČSN (zřejmě po roce 1807), jak o tom píše V. A. Francev: „Zvolením Lindeho za člena České společnosti nauk

14 Szykowski, M.: op. cit., s. 26.

15 Francev, V. A.: op. cit., s. XXII.

16 Tamtéž, s. XXIV.

17 Lindeho osobně poznal Dobrovský ve Vídni již v r. 1796.

18 *Słownik języka polskiego* [online], [cit. 5. 12. 2011], dostupné z WWW: <http://kpb.c.umn.pl/dlibra/publication?id=8173&from=&dirids=1&tab=1&lp=1&QI=89BE66D93B1688217C67C6E4109856A0-16> Srov. také Szykowski, M.: *Polská účast v českém národním obrození*, sv. 1, Praha 1931, s. 19.

19 O S. B. Lindeovi viz zejm. Ptasyk, M.: *Kalendarz życia i twórczości Samuela Bogumiła Lindego*. Wrocław 1992. Týž: *Bibliografia prac Samuela Bogumiła Lindego*. Toruń 1990. *Samuel Bogumił Linde, Autobiografia z r. 1823*. Do druku przygotował i wstępem opatrzył Marian Ptasyk. Toruń 2000.

tyto svazky Prahy s Varšavou stávají se ještě pevnějšími a živějšími. “20 Korespondence Dobrovského s Lindem je ve srovnání s počtem dochovaných listů korespondence Dobrovského s Bandtkem skromnější, M. Szykowski uvádí, že „známe pouze pět listů Dobrovského [...], poslední je z 24. března 1823, a devět listů Lindeho, poslední z 29. září r. 1825.“21

Sympatiemi vůči Polákům se Dobrovský netají, cení si na polských filozofích větší spolehlivosti, jež chybí ruským filologům, kteří podle něho nedodržíjí dohody o zasílání publikací, nadto styky s polskými slavisty považuje za mnohem přínosnější.22

Vzhledem k vědecké tematice jsou v Dobrovského dopisech obsaženy pouze základní znaky soukromého listu. Kromě časoprostorového vymezení písemného komunikátu, které nejdříve orientovalo pisatele listu a poté obdobně posloužilo jeho adresátovi, je další text listu věnován prezentaci výsledků vědeckého zkoumání, a má tak charakter veřejný. Jako text s minimem soukromých informací je vnímán s odstupem času i dnes a obdobně bude čten dalšími generacemi slavistů, neboť texty všech dopisů jsou koncipovány jako monologický vědecký výklad, učené pojednání či rozprava, vědecká zpráva a traktát. Pisatel listu jen v nezbytné míře vkládá do textu listu osobní „vstupy“ – zpravidla v případě, že ke svým zjištěním a návrhům řešení potřebuje znát adresátův názor (např. v dopise Ribayovi ad.). Jen zřídkakdy Dobrovský volí subjektivněji laděný tón svých listů, je to např. v případě korespondence s Václavem Fortunátem Durychem (v letech 1778–1800), který ho již v listech z 18. září a 8. října 1786 upozornil na varšavskou bibliotéku Załuských.23 V korespondenci s Durychem a Zlobickým z r. 1789 projevuje Dobrovský zájem o polská periodika, naopak Ribay ho informuje o dražbě cenných tisků ve Lvově, mj. ho upozorňuje na Wujkovu bibli, Kochanowského žaltář ze 17. stol. a Knapského latinsko-polský slovník, neboť předpokládá, že tyto texty by si vzhledem ke svému lingvistickému bádání přál Dobrovský vlastnit.24

20 Francev, V. A., op. cit., s. XX.

21 Autorům tohoto textu nebyly bohužel k dispozici uvedené dopisy, byli nuceni čerpat informace „z druhé ruky“, a to z publikace Szykowski, M.: op. cit., s. .

22 Szykowski, M.: op. cit., s. 26 a 29.

23 *Korespondence Josefa Dobrovského. Díl I. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunata Durycha z let 1788–1800.* K vydání upravil Adolf Patera. Praha 1895 [online], [cit. 5. 12. 2011]. Dostupné z WWW: <http://www.archive.org/stream/korespondencekv01dobruoft#page/x/mode/2up>.

24 *Viz Grzegorz Knapski [online], [cit. 5. 12. 2012], dostupné z WWW: http://pl.wikipedia.org/wiki/Grzegorz_Knapski; Biblioteka Załuskich [online], [cit. 5. 12. 2011], dostupné z WWW: http://pl.wikipedia.org/wiki/Biblioteka_Za%C5%82uskich#Zbiory_i_ich_znaczenie.*

Dobrovský čile koresponduje s Josefem Valentinem Zlobickým (1781–1807) a Jurajem Ribayem (1783–1810),²⁵ v letech 1820–1823 udržuje listovní kontakty s Józefem Maksymilianem Ossolińským (1748–1826), jemuž pomáhá tehdy mladý Samuel Bogumił Linde (1771–1847), začínající práci na svém *Slovníku polského jazyka*. Linde tehdy udržuje kontakty s přáteli Dobrovského, s již jmenovanými V. F. Durychem a J. V. Zlobickým.²⁶

Soudobé polské slavisty zaujaly Dobrovského práce zabývající se historií Slovanů a historií jejich vzdělanosti, v nichž Dobrovský navázal na domácí barokní tradici názorem, že slovanské národy tvoří jazykovou a kulturní jednotu, avšak později se k myšlence společného pravopisu a vzniku jediného slovanského jazyka vyslovil kriticky. Podle uvedené teorie, živé v českém a slovenském prostředí v preromantismu a poté hlavně u Jana Kollára, existuje jeden společný slovanský jazyk, ovšem členěný podle slovanských kmenů a rozdělený do jazykových větví. I když hledání společných slovanských kořenů nebylo ústředním tématem polských osvícenců, neboť v jednoznačném přijetí této myšlenky jim bránily rozporuplné vztahy s Ruskem, projevovali od počátku vůči českému slavistovi nadšený obdiv, byť je nutno zdůraznit, že Dobrovského český původ nebyl pro ně podstatný.

Na počátku Dobrovského osobního poznávání vědeckého zázemí severních sousedů byla jeho návštěva Varšavy, do níž dorazil v okamžiku pro Polsko krajně nepříznivém, neboť právě za jeho kratičkého pobytu ve Varšavě podepsali ruská carevna Kateřina II. a pruský král Fridrich Vilém II. dohodu mezi Ruskem a Pruskem, kterou stvrdili již druhé dělení Polska (23. ledna 1793). Právě v letech 1792–1793 umožnila Královská česká společnost nauk Dobrovskému výzkumnou cestu, jejímž cílem bylo studium staročeských a staroslověnských památek. Od května 1792 do února 1793 pobýval Dobrovský ve Švédsku a v Rusku a při návratu se krátce zastavil ve Varšavě a v Krakově.

25 *Josefa Dobrovského korespondence. IV. Vzájemné listy Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783–1810*. K tisku upravil Adolf Patera [online], [cit. 5. 12. 2011], dostupné z WWW: <http://www.archive.org/stream/korrespondencekv04dobruoft#page/xxviii/mode/2up>.

26 Viz *Valentin Zlobický* [online], [cit. 5. 12. 2011], dostupné z WWW: http://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Valentin_Zlobick%C3%BD. Dále viz *Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Josefa Valentina Zlobického z let 1781–1807*. K vydání upravil Adolf Patera [online], [cit. 5. 12. 2011], dostupné z WWW: http://books.google.com/books/about/Vz%C3%A1jemn%C3%A9_dopisy_Josefa_Dobrovsk%C3%A9ho_a.html?id=umdMHQAACAAJ. Srov. také Černý, M. a kol.: *J. V. Zlobický a ostatní pozapomenutí obrozenci z osvícenské Vídne*. Praha 2004.

Z itineráře této cesty plyne, že mezi 17. a 19. květnem 1792 cestoval Dobrovský v doprovodu Jáchyma hraběte ze Šternberka, majitele radnického zámku a panství, z Radnic u Rokycan přes Plzeň, Cheb a Aš do Jeny, poté následovaly průzkumy fondů knihoven v Göttingen, Hamburku a Lübecku. Dále Dobrovský cestoval sám do Kodaně a dalších destinací své cesty, se Šternberkem se ještě sešel ve Stockholmu a v Petrohradě. Převahu po moři započal 26. června 1792, a to z Kodaně do Malmö, poté zamířil do švédského Lundu do Stockholmu, kam přijel 5. července 1792. První polovinu srpna strávil cestou lodí (od 3. do 8. srpna 1792) přes Finský záliv do Turku (švédsky Åbo) ve Finsku a pobytem v této zemi, od 17. srpna do 17. října 1792 pobýval v Petrohradě, nejdéle se zdržoval (od 25. října 1792 do 7. ledna 1793) v Moskvě. Z Moskvy vedla Dobrovského zpáteční cesta přes Smolensk a Orši do Varšavy. Varšavskému pobytu (22. a 23. ledna 1793) ve srovnání s pobytem v Rusku Dobrovský věnoval minimum času. Mezi 24. lednem a 4. únorem 1793 cestoval z Varšavy přes Krakov, Věličku a Těšín do Olomouce, kde je jeho pobyt doložen ve dnech 4. až 8. února 1793,²⁷ nato zamířil z Olomouce přes Litomyšl do Prahy, kam dorazil 22. února 1793.

Dobrovský předpokládal, že prozkoumá varšavskou knihovnu Załuských,²⁸ poněvadž tušil, že její staré slovanské tisky budou obsahovat i bohemika. V Dobrovského zprávě V. F. Durychovi o badatelských výsledcích náročné cesty po návratu do Olomouce 4. února 1793 se uvádí:

Z Moskvy jsem odjel 7. ledna [1793] směrem přes Dněpr, Němen, Bug a Vislu ke královskému městu Varšavě. Navštívil jsem knihovnu Załuských, chtěje prozkoumat české a slovanské rukopisy, ale hledal jsem marně. Je to vina mnohých představených této knihovny. Zaznamenal jsem nicméně tištěná díla ve slovanských jazycích. [...] V královské knihovně nebylo nic k zaznamenání. Nejjasnější opat Albetrandi [Jan Chrzciciel Albetrandi, 1731–1808, pozn. překl.], královský knihovník a kanovník, králi představil a přečetl výtah Tvého díla. Dobře pochopil ideu tohoto díla [*De slavo-bohemica sacri codicis versione dissertatio – Rozprava o slovansko-českém překladu Písma sv. z roku 1777 – pozn. překl.*].²⁹

²⁷ V Olomouci také píše všechny zde uvedené zprávy o uskutečněné cestě, které zhruba obsahují tytéž informace, ale jsou psány z odlišných perspektiv s ohledem na adresáta.

²⁸ O knihovně Załuských viz přehledně *Biblioteka Załuskich* [online], [cit. 5. 12. 2011], dostupné z WWW: http://pl.wikipedia.org/wiki/Biblioteka_Za%C5%82uskich#Zbiory_i_ich_znaczenie.

²⁹ *Korespondence Josefa Dobrovského. Díl I. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského-*

Josef Dobrovský píše 7. 2. 1793 z Olomouce o své cestě i Josefu Valentinu Zlobickému:

Jakmile dorazí po vodě moje knihy z Petrohradu, vyhledám také pro Vás nějaké kusy. Byl bych mohl, zvláště v Moskvě, koupit mnoho vzácného, kdybych měl dost peněz. Musel jsem myslet na zpáteční cestu, kterou jsem musel vykonat sám (třebaže ve společnosti jiných cestujících, ale ve zvláštních saních, takže jsem musel sám platit poštovní koně). Byla to dlouhá a studená cesta, přes Smolensk, Orši, kde jsem v jezuitské koleji navštívil provinciála [patrně tehdejšího generálního vikáře Společnosti Ježíšovy na Rusi Gabriela Lenkeviče – pozn. překl.] a obdržel od něj rozličné tištěné knihy, které nechali jezuité tisknout v privilegované tiskárně v Polocku. Ve Varšavě jsem nemohl v knihovně Zaľuských nalézt Janockým [Jan Daniel Andrzej Janocki, 1720–1786, bibliograf, prefekt Knihovny Zaľuskich – pozn. překl.] zaznamenané české rukopisy. Sama sbírka tištěných českých knih pochází od rozptýlených českých emigrantů. Některé jsem přece zaznamenal, ale ty nejznámější hned odložil. Lvov jsem musel, stejně jako Uhry, tentokrát vypustit. Krakov měl pro mě mnoho přítažlivého, jednak pro staré hroby, mezi nimiž se ukazuje též Krokova náhrobní mohyla za městem, jednak pro staré rukopisy, mezi nimiž jsou četná bohemika. Věličku jsem také nemohl opominout.³⁰

Z Dobrovského další korespondence, tentokrát s Jurajem Ribayem, víme, že ve Varšavě skutečně našel značný počet bratrských biblí a dalších českých knih, přinesených sem kdysi českými emigranty, ovšem možnost jejich podrobnějšího studia neměl. Ani v Krakově se mu nedostávalo času k detailnímu prostudování četných bohemik; zde však věnoval pozornost i starým náhrobkům a také navštívil Věličku. Se svými krakovskými dojmy se Dobrovský svěřil Ribayovi v dopise z 8. února 1793, poslední den pobytu v Olomouci:

Ve Varšavě v knihovně Zaľuských se nacházejí mnohé exempláře české bratrské bible a také jiné české knihy, mezi nimiž jsou některé vzácné. Dostaly se sem prostřednictvím českých emigrantů.

U Krakova se ukazuje Krokova hrobová mohyla. Na Litvě jsem tu a tam viděl nějaké [mohyly] – ale jakého kmene a z jakého věku? Ostatně se tam dlouho udržovalo pohanství. Také jsem viděl v Krakově lidi, které jsem podle jejich kroje pokládal za Slováky, a když jsem se dotazoval, bylo mi řečeno, že to jsou gorale. Že mi hned přitom napadli staří Herulové (německého původu), je takový dohad přece jen hra představitosti.

ho a Fortunata Durycha z let 1788–1800, s. 262–263. Z německého originálu přeložil J. Fiala.

30 *Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Josefa Valentina Zlobického z let 1781–1807*, s. 79–80. Z německého originálu přeložil J. Fiala.

Goral je u Poláků tolik, jako u nás horák; jakou formu mají raději Slováci? -al nebo -ak?“³¹

Dobrovský tedy navštívil při svém krátkém pobytu ve Varšavě v lednu 1793 polskou Národní knihovnu (od r. 1780 „Biblioteka Narodowa“). Ve druhé polovině 18. století byla tato knihovna, nacházející se v Danilowiczovském paláci, jednou z prvních knihoven shromažďujících, katalogizujících a zpřístupňujících značnou část národního písemnictví polské veřejnosti, pro kterou byla otevřena již v r. 1747.³²

Závěr *Literárních zprávy o cestě do Švédska a Ruska* (1796) obsahuje i úlevu z konce náročné cesty, neboť Dobrovský konstatuje:

V Těšíně v Horním Slezsku jsem již potkal známé a přátele, a všechny moje pocity se stávaly při pohledu na známé roviny a pohoří na Moravě a v Čechách stále více a více pohnutými, a byl jsem srdečně šťasten, že jsem po tak dlouhé [a] obtížné cestě dosáhl zdrav své vlasti.³³

František Palacký v německy psané biografii *Život a vědecké působení Josefa Dobrovského*³⁴ uvádí, že kromě radosti ze šťastného návratu Dobrovského v Olomouci čekalo i velmi smutné setkání milovaným přítelem Josefem Vratislavem Monsem:

„4. února 1793 dorazil ke svým přátelům v Olomouci [...] a měl zde [...] žal, že nejmilovanějšího z nich, ušlechtilého Monsa, krátce po svém příchodu viděl umírat.“ O této pro něho velmi smutné události sám napsal v Monseho nekrologu v *Nových pojednáních Královské české společnosti nauk* v r. 1795: „Poslední den před jeho skonek jsem jej navštívil, neboť jsem cestoval z Ruska přes Olomouc. Vzchopil se a sebral všechny síly, aby se ještě dověděl, zdali jsem učinil nějaké nové literární objevy pro moravské dějiny.“³⁵

31 *Josefa Dobrovského korespondence. IV. Vzájemné listy Josefa Dobrovského a Jiřího Ribaye z let 1783–1810*, s. 224.

32 Po porážce Kościuszkova povstání 16. listopadu 1794 byly sbírky knihovny vyrabovány a v době od prosince 1794 až ledna 1795 byly na rozkaz carevny Kateřiny II. odvezeny do Petrohradu, kde se v roce 1814 staly významnou součástí tehdejší Carské veřejné knihovny (dnes Ruská národní knihovna).

33 Dobrovský, J.: *Literarische Nachrichten...*, Prag 1796, s. 120. Přeložil J. Fiala.

34 Palacký, Fr.: *Život a vědecké působení Josefa Dobrovského*. Olomouc 1986, s. 13. Viz k tomu Fiala, J.: *Dobrovský a Monse*. In: Sborník příspěvků z konference Monseho olomoucké právnícké dny 2007. Olomouc 2008, s. 10–21.

35 Palacký, Fr.: *Život a vědecké působení Josefa Dobrovského*. Olomouc 1986, s. 33. Viz k tomu Fiala, J.: *Dobrovský a Monse*. In: Sborník příspěvků z konference Monseho olomoucké právnícké dny 2007. Olomouc 2008, s. 10–21.

Ani třetí dělení Polska v r. 1795 nezbavilo Josefa Dobrovského přesvědčení, že „Polsko znovu rozkveté“, jak se vyjádřil v dopise V. F. Durychovi z 24. listopadu téhož roku.³⁶ V tom ohledu byl Dobrovský dobrým prorokem; ataku duševní choroby, projevující se profetickými vizemi, je ovšem třeba připsat Dobrovského naléhání v témže listě, aby „všichni dobří [lidé] se přestěhovali do Čech“.³⁷

³⁶ „Perdet foedifragus Prusiae rex Silesiam, quae ad Bohemiae regnum spectabat. Amittet Saxo, quod ejus consilium pravum secutus fuerit, Lusatiam. Augebitur in immensum regnum Bohemiae et prosperabitur; reflorescet Polonia, punita ob neglectam linguam maternam (nobilitas enim magis jam amabat gallicam, uti et mores et vestitum peregrinum); augebitur russicum imperium et extendetur ad limites Persiae et Indiae, h. e. attinget gens slavica retrogradiendo eas regiones, quas primitus occupaverat.“ – „Věrolomný pruský král ničí Slezsko, které náleží k Českému království. Sas, protože následoval jeho zlotřilý, zvrácený zámeř, ztratí Lužici. Do nesmírnosti se rozšíří České království a bude prosperovat. Znovu rozkveté Polsko, potrestané za zanedbávání mateřského jazyka (šlechta totiž již více má v oblibě francouzštinu, stejně jako cizí šat a zvyky). Rozhojňena bude i Ruská říše, a dosáhne až k hranicím Persie a Indie, tzn. slovanský kmen zpětným postupem dosáhne těch oblastí, které zprvopočátku obýval.“ Přeložil L. Kysučan. Cit. podle *Korespondence Josefa Dobrovského. Díl I. Vzájemné dopisy Josefa Dobrovského a Fortunata Durycha z let 1788–1800*, s. 256.

³⁷ „Nos Bohemi non indigemus consilio istorum hominum. Nos ipsi nobis sufficimus in his, quia iisdem a Deo facultatibus praediti sumus, quibus orbem regere volunt a[lieni?] Vindobonenses. A nobis erit repetendum exemplar, secundum quod studia reformanda erunt. Apud nos lumen orietur et jam ortum est primum, propagandum deinde ad alios, qui grato animo suscipere velint. Viennensibus erte illud maximopere commendandum est: *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate et curis hujus vitae et superveniat in vos repentina dies illa.* (Luc. 21, 36.) Nobis autem dictum credimus: *Vigilate itaque omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere ista omnia, quae futura sunt, et stare ante filium hominis.* (Luc. Suadeo ergo omnibus bonis, ut quantocius in Bohemiam commigrent aut saltem sentientes impulsus spiritus, diutius non resistant.“ – „My Češi nepostrádáme důmysl těch lidí [tj. vídeňských reformátorů školního vzdělávání]. My si sami sobě v tom vystačíme, protože jsme od Boha obdařeni těmito schopnostmi, jimiž chtějí světu vládnout cizí (?) Vídeňané. Od nás bude žádán příklad, podle něhož by mělo být reformováno vzdělávání. U nás vyjde světlo a to první již vyšlo, aby odtud bylo šířeno k ostatním, kteří je s vděčným duchem chtějí přijmout. Vídeňanům by jistě převelice mělo být doporučeno toto: *Mějte se na pozoru, aby vaše srdce nebyla zatížena nestřídmostí, opilstvím a starostmi o živobytí a aby vás onen den nepřekvapil jako past.* (Luk. 21,34 [ekumenický překlad]). Věříme, že nám však bylo řečeno: *Budte bděli a prostě v každý čas, abyste měli silu uniknout všemu tomu, co se bude dít, a mohli stanout před Synem člověka.* (Lukáš 21,36 [ekumenický překlad]). Radím tudíž všem dobrým [lidem], aby, jak jen to bude možné, emigrovali do Čech, anebo ihned, pociťující hnutí ducha, déle s tím neváhali.“ Přeložil L. Kysučan. Tamtéž, s. 357.

